

NIEMY KRZYK WYKLUCZENIA

RAPORT DOTYCZĄCY
WYKLUCZENIA OSÓB
NIESŁYSZĄCYCH

INSTYTUT PIASTÓW ŚLĄSKICH
2023

Niemy krzyk wykluczenia
Raport dotyczący wykluczenia osób niesłyszących

Autor: Magdalena Więcek

Instytut Piastów Śląskich
www.instytutpiastow.pl
2023

SPIS TREŚCI

WSTĘP	4
1. UWARUNKOWANIA SPOŁECZNE I HISTORYCZNE OSÓB NIESŁYSZĄCYCH	5
2. WYKLUCZENIE SPOŁECZNE OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ	9
3. ŹRÓDŁA WYKLUCZENIA GŁUCHYCH OBYWATELI	11
4. EDUKACJA JĘZYKOWA OSÓB GŁUCHYCH	13
5. GŁUSI I NIEDOSŁYSZĄCY NA UCZELNI WYŻSZEJ	17
6. KOMUNIKACJA W PRZESTRZENI PUBLICZNEJ	21
7. DOSTĘPNOŚĆ	23
8. NOWE ROZWIĄZANIA DLA OSÓB GŁUCHYCH I NIEDOSŁYSZĄCYCH NA RYNKU PRACY	26
WNIOSKI	28

WSTĘP

Niniejszy raport dotyczy sytuacji osób niesłyszących w Polsce. Osoby niepełnosprawne stanowią istotną część społeczeństwa i mają prawo do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym, w tym do zatrudnienia zgodnego z ich kwalifikacjami i stanem zdrowia. Ostatnie lata przyniosły zmiany w polityce społecznej, mające na celu poprawę sytuacji osób niepełnosprawnych, w tym wprowadzenie gwarancji niedyskryminacji w miejscu pracy. Jednakże, mimo tych zmian, udział osób niesłyszących w życiu społecznym w Polsce pozostaje niewielki. Raport koncentruje się na analizie wykluczenia społecznego osób niesłyszących i głuchych zarówno w sferze edukacji, komunikacji, życia społecznego, jak i w życiu zawodowym. Jego celem jest zgłębienie problematyki i przedstawienie przeszkód, z jakimi borykają się osoby głuche i niesłyszące w różnych obszarach życia.

W pierwszej części raportu zostaną przedstawione uwarunkowania społeczne i historyczne osób niesłyszących, głuchych i niedosłyszących. Przeanalizowane zostaną czynniki społeczne i kulturowe, które wpływają na sytuację tych osób oraz mogą przyczyniać się do wykluczenia społecznego. Raport koncentruje się również na źródłach wykluczenia głuchych obywateli. Przeanalizujemy instytucjonalne i społeczne czynniki, które przyczyniają się do dyskryminacji i ograniczają możliwości rozwoju tych osób. Kolejne rozdziały poświęcone będą specyficznym obszarom życia osób niesłyszących i głuchych. W kontekście edukacji zostaną omówione wyzwania związane z edukacją językową i dostępem do odpowiednich narzędzi i programów wspierających naukę. Kolejny rozdział dotyczyć będzie sytuacji osób niesłyszących i głuchych na uczelniach wyższych. W dalszej części raportu skupimy się na dostępności dla osób niesłyszących i głuchych oraz nowych rozwiązaniach na rynku pracy.

Niniejszy raport ma na celu dokładną analizę wykluczenia społecznego osób niesłyszących i głuchych w sferze edukacji, komunikacji, życia społecznego oraz pracy. Przeanalizowane zostaną istniejące przeszkody i przedstawione potencjalne rozwiązania, które mogą przyczynić się do poprawy sytuacji tych osób w społeczeństwie.

UWARUNKOWANIA SPOŁECZNE I HISTORYCZNE OSÓB NIESŁYSZĄCYCH

OSOBA GŁUCHA to jednostka, która nie jest w stanie wyraźnie i efektywnie odbierać dźwięków, w tym mowy, ze względu na istotne ograniczenia słuchowe lub całkowity ich brak. W kontekście medycznym, takim jak otologia i audiologia, termin ten jest używany niezależnie od stopnia uszkodzenia słuchu, możliwe jest również jego rozszerzenie do określenia głuchoty całkowitej lub częściowej. W praktyce edukacyjnej dla osób z uszkodzeniami słuchu, termin ten jest jednym z wielu odnoszących się do osób z ograniczeniami w percepcji dźwięków, co umożliwia dokładniejszą charakteryzację jego zakresu znaczeniowego. Tradycyjnie, kwalifikację do stanu głuchoty ustala się na podstawie stopnia utraty słuchu, z arbitralnie ustaloną granicą dla utraty przekraczającej 70dB. Jednak granica ta nie jest stała i ze względu na postęp w diagnostyce audiologicznej i terapii, obecnie utrata słuchu przekraczająca 90 dB nie musi oznaczać głuchoty. Istotniejsze dla użycia terminu "głuchy" są faktyczne zdolności percepcyjne osoby z uszkodzeniami słuchu niż wyniki uzyskane w obiektywnych badaniach słuchu.

W okresie II Rzeczypospolitej termin "głuchy" zastąpił poprzednie określenie - "głuchoniemy". Zauważono wówczas, że nie jest właściwe nazywanie głuchoniemym kogoś, kto jest w stanie mówić. Po II wojnie światowej powrócono do debaty nad terminologią w surdopedagogice. Podkreślono, że termin "głuchy" ma szersze zastosowanie niż "głuchoniemy", ponieważ odnosi się zarówno do osób głuchych, które mówią, jak i do tych, które nie mówią. Termin "głuchy" zaczął być powszechnie używany od lat pięćdziesiątych, zastępując "głuchoniemy". Obecnie termin ten jest stosowany głównie w odniesieniu do osób, które mówią i nie mówią, pomimo bycia głuchymi. W obecnych czasach, tak jak wcześniej "głuchoniemy", termin "głuchy" jest czasem uważany za pejoratywny. Z tego powodu coraz częściej zastępuje się go terminem "niesłyszący", który jest uważany za łagodniejszy. W ostatnich latach termin "niesłyszący" stał się popularniejszy i zaczął zastępować "głuchy" i "głuchoniemy", co było spowodowane zarządzeniem Ministerstwa Edukacji Narodowej z 1993 roku wprowadzającym oficjalnie terminy "niesłyszący" i "słabosłyszący". Międzynarodowe Biuro Audiofonologii (BIAP) także zaleca zastąpienie terminu "głuchota" innym, bardziej neutralnym - "uszkodzenie słuchu".

OSOBA NIESŁYSZĄCA to jednostka z poważnym lub intensywnym uszkodzeniem słuchu, które uniemożliwia naturalne odbieranie dźwięków, w tym mowy, przez zmysł słuchu. Jest to nowoczesny zamiennik dla dawniej używanego terminu "głuchy", choć oba odnoszą się do tego samego stanu fizjologicznego, czyli braku słuchu. Kluczową różnicą jest to, że termin "niesłyszący" jest pozbawiony negatywnych konotacji, co czyni go bardziej eufemistycznym. Pojęcie "niesłyszący" powstało w latach 60. XX wieku jako alternatywa dla "głuchy", bez jego pejoratywnego wydźwięku. Stało się oficjalne w 1993 roku dzięki zarządzeniu Ministerstwa Edukacji Narodowej dotyczącemu edukacji specjalnej, które zastąpiło powszechnie stosowane terminy "głuchy" i "niedosłyszający" określeniami "niesłyszący" i "słabosłyszący".

OSOBA GŁUCHONIEMA to jednostka, która boryka się z zaburzeniami słuchu. To określenie, które po raz pierwszy zostało użyte w XVI wieku, było powszechnie stosowane w Polsce od momentu, gdy zaczęto organizować edukację dla dzieci z uszkodzonym słuchem, czyli od XIX wieku. W kontekście pedagogiki specjalnej, termin "głuchoniemy" używany był przez ponad stulecie, pojawiając się w nazwach szkół, stowarzyszeń, a także w tytułach książek i artykułów poświęconych problematyce zaburzeń słuchu. Niemniej jednak, zaczęto się zwracać uwagę na fakt, że nie jest właściwe nazywanie kogoś "głuchoniemym", kto ma zdolność mówienia. Zmiana terminologii nadeszła dopiero w latach pięćdziesiątych XX wieku, kiedy to termin "głuchoniemy" zastąpiono pojęciem o szerszym znaczeniu - "głuchy". Od tego momentu, prace naukowe zazwyczaj używały terminu "głuchy", odnosząc się zarówno do osób głuchych posługujących się mową, jak i do tych, które nie mówią.

Choć termin "głuchoniemy" stracił na popularności, wciąż ma swoich zwolenników, zwłaszcza w języku potocznym. Często osoby z uszkodzonym słuchem nazywane są potocznie "głuchoniemymi", niezależnie od ich zdolności mówienia. Termin ten jest także powszechnie używany w mediach.

Współcześnie jednak, używanie terminu "głuchoniemy" jest w odniesieniu do osób, które z powodu uszkodzenia słuchu nie nabyły umiejętności mówienia. Niewłaściwe jest stosowanie tego terminu do wszystkich osób z uszkodzeniami słuchu, co przyczynia się do utrzymania nieprawdziwych stereotypów, jakoby głuchota nieuchronnie prowadziła do

niemoty. Termin "głuchoniemy" przetrwał do dziś tylko w jednym miejscu - w nazwie pierwszej polskiej szkoły dla niesłyszących, założonej w 1817 roku, Instytutu Głuchoniemych.

Historia osób niesłyszących, głuchych i niedosłyszących jest ściśle związana z ich uwarunkowaniami społecznymi i historycznymi. Przez wieki spotykały ich marginalizacja, dyskryminacja i brak zrozumienia ze strony słyszącego społeczeństwa.

Historyczne uwarunkowania

Według Arystotelesa, pierwszego autora stereotypu na temat osób niesłyszących, głuchota była kojarzona z głupotą. Arystoteles postawił znak równości między brakiem słuchu a brakiem inteligencji, co miało negatywny wpływ na społeczne postrzeganie niesłyszących [Świdziński, 2005b]. Ponadto, jego filozofia wyznaczyła drogę dla przekonania o wyższości mowy nad innymi formami komunikacji, co przyczyniło się do długotrwałej dyskryminacji osób niesłyszących [Sacks, 2011: 36].

W połowie XVIII wieku powstały pierwsze szkoły dla niesłyszących, co było przełomem w historii tej społeczności. Szkoły te zapewniły głuchym szansę na rozwój ich języka migowego, a także intelektu, kultury, społeczności i praw [Marganec, 2014: 138]. W tym okresie głusi zyskali możliwość komunikacji zarówno ze światem słyszących, jak i między sobą, co miało istotne znaczenie dla ich emancypacji [Sacks, 2011: 34-35].

Okres od 1770 do 1870 roku, nazywany "złotym wiekiem głuchoty", był okresem znaczącego rozwoju społeczności niesłyszących. Szkoły dla niesłyszących, wspierane przez wykształconych niesłyszących nauczycieli, przyczyniły się do powstania sieci szkół dla głuchych w Europie i Stanach Zjednoczonych [Sacks, 2011: 39]. Niestety, ten okres rozkwitu został zakłócony przez ruch audystów, którzy uważali, że język migowy stanowi barierę dla nauki mowy i integracji niesłyszących ze społeczeństwem większościowym

W 1880 roku odbył się Międzynarodowy Kongres Surdopedagogów w Mediolanie, który miał poważne konsekwencje dla społeczności niesłyszących [Sacks, 2011: 49-52]. Podczas tego kongresu grupa audystów pozbawiła głuchych nauczycieli prawa głosu, a wynik głosowania usankcjonował doktrynę oralizmu jako jedyny słuszny sposób nauczania niesłyszących. Reformy wprowadzone w wyniku kongresu, takie jak zakaz posługiwania się językiem migowym w szkołach i relegowanie nauczycieli niesłyszących, miały dalekosiężne skutki dla społeczności niesłyszących [Lane, 1996: 150-156].

W latach 50. XX wieku wznowiono badania nad językiem migowym, co doprowadziło do uznania go za pełnoprawny język. Prace William'a Stokoe, takie jak "Struktura języka migowego" i "Słownik amerykańskiego języka migowego", przyczyniły się do uznania języka migowego za pełnoprawny język naturalny [Sacks, 2011: 121-122, 223]. W latach 70. społeczność niesłyszących założyła organizację Deaf Pride, która propagowała odrębność kulturową niesłyszących oraz podnosiła świadomość społeczeństwa o nich jako mniejszości językowo-kulturowej [Marganec, 2014: 139].

Mimo postępów, osoby niesłyszące wciąż napotykają na wyzwania i ograniczenia w społeczeństwie. Niski poziom kompetencji językowych stanowi istotną barierę w komunikacji, wymianie informacji i pełnym uczestnictwie w życiu społecznym [Wawrzyniak-Chrzanowska, 2007: 198]. Brak dostępu do informacji wizualnej, jak również brak profesjonalnych tłumaczy języka migowego, utrudnia pełne korzystanie z usług i mediów audiowizualnych [Czajkowska-Kisil, 2014: 129-132].

Historia osób niesłyszących, i niedosłyszących jest niezwykle złożona i uwarunkowana społecznie oraz historycznie. Od początkowej marginalizacji, poprzez złoty wiek głuchoty, aż po współczesne dążenie do emancypacji, społeczność niesłyszących spotykała się z różnymi wyzwaniami. Pomimo postępów, istnieją obszary, w których konieczne jest większe wsparcie i zrozumienie, aby umożliwić osobom niesłyszącym pełną integrację i aktywne uczestnictwo w społeczeństwie.

WYKLUCZENIE SPOŁECZNE OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

Współczesne społeczeństwo staje przed wyzwaniem rozumienia i rozwiązania problemu wykluczenia społecznego osób niepełnosprawnych. Wykluczenie społeczne jest złożonym i wielowymiarowym pojęciem, które nie ogranicza się jedynie do braku materialnych zasobów niezbędnych do zaspokojenia podstawowych potrzeb. Dotyka ono także marginalizacji jednostek lub grup w społeczeństwie, co wynika z procesów społecznych.

Definicja wykluczenia społecznego

Literatura przedmiotu oferuje wiele definicji wykluczenia społecznego, które podkreślają różne aspekty tego zjawiska. Duffy (1995) definiuje wykluczenie społeczne jako "niezdolność do efektywnego uczestnictwa w życiu gospodarczym, społecznym, politycznym i kulturalnym, alienację i oddalenie od głównego nurtu społeczeństwa". Z kolei Walker i Walker (1997) opisują wykluczenie społeczne jako "dynamiczny proces odcięcia od systemów społecznych, ekonomicznych, politycznych i kulturowych, które determinują integrację społeczną jednostki ze społeczeństwem". Te definicje podkreślają zarówno aspekt alienacji jednostki, jak i procesy społeczne prowadzące do wykluczenia.

Kluczowe czynniki wykluczenia społecznego

Według Silvera i Millera (2003) oraz Tsakoglou i Papadopoulou (2001), wykluczenie społeczne charakteryzuje pięć kluczowych czynników:

- **Wielowymiarowość:** Wykluczenie społeczne obejmuje nie tylko brak dochodu, ale również szerszy wachlarz wskaźników standardu życia.
- **Dynamizm:** Wykluczenie społeczne to proces, który zachodzi na linii pomiędzy pełną integracją a wielorakim wykluczeniem.
- **Relacyjność:** Wykluczenie społeczne wiąże się z dystansem społecznym, izolacją, odrzuceniem, brakiem sieci wsparcia społecznego. Implikuje to nieadekwatną partycypację społeczną i niestabilne relacje jednostki z resztą społeczeństwa.
- **Aktywność:** Wykluczenie społeczne wynika z działań, które prowadzą do marginalizacji jednostek.

- **Relatywność**: Wykluczenie społeczne ma różne znaczenia w zależności od kontekstu lub punktu odniesienia.

Wymiary wykluczenia społecznego

Wykluczenie społeczne osób niepełnosprawnych objawia się w różnych sferach życia społecznego. Przyjrzymy się dwóm głównym wymiarom tego zjawiska:

- **Wykluczenie ekonomiczno-strukturalne**:

Dotyczy ono niedoborów materialnych, takich jak brak dochodu wystarczającego do pokrycia podstawowych potrzeb oraz ograniczony dostęp do państwowych i pozarządowych zasobów, takich jak opieka zdrowotna, edukacja, mieszkanie czy wsparcie społeczne. Wykluczenie ekonomiczne może również wynikać z barier związanych z niepełnosprawnością, takich jak brak dostosowanych miejsc pracy czy ograniczenia architektoniczne.

- **Wykluczenie społeczno-kulturowe**:

Koncentruje się na aspektach relacyjnych i integracji społecznej oraz kulturowej. Osoby niepełnosprawne mogą doświadczać izolacji społecznej, braku partycypacji w społecznych sieciach i aktywnościach, oraz stygmatyzacji i dyskryminacji. Mogą spotykać się z trudnościami w podporządkowaniu się normom społecznym oraz włączeniu w lokalne społeczności.

Wykluczenie społeczne osób niepełnosprawnych jest złożonym problemem, który wymaga holistycznego podejścia. Definicje wykluczenia społecznego podkreślają jego różnorodność i dynamikę, uwzględniając zarówno aspekty materialne, jak i społeczne. Kluczowe czynniki wykluczenia społecznego obejmują wielowymiarowość, dynamizm, relacyjność, aktywność i relatywność. Wykluczenie społeczne osób niepełnosprawnych manifestuje się zarówno w sferze ekonomiczno-strukturalnej, jak i społeczno-kulturowej.

ŹRÓDŁA WYKLUCZENIA GŁUCHYCH OBYWATELI

Wykluczenie osób głuchych nadal stanowi poważny problem społeczny, pomimo podejmowanych wielu działań mających na celu jej zmniejszenie. Osoby posługujące się językiem migowym spotykają się z wykluczeniem i trudnościami w komunikacji. Wielu głuchych obywateli ma ograniczoną znajomość języka polskiego, co utrudnia im porozumienie się w sytuacjach korzystania z usług publicznych. Brak dostępu do tłumaczy jest jednym z głównych źródeł wykluczenia. Dodatkowo niewłaściwe rozumienie głuchoty przez społeczeństwo stwarza jeszcze większe bariery komunikacyjne.

Brak dostępu do tłumaczy

Głuchym obywatelom często brakuje możliwości skorzystania z usług tłumacza w sytuacjach, gdzie jest to niezbędne. Wiele osób głuchych posługuje się głównie językiem migowym jako środkiem komunikacji. Mimo istnienia ustawy o języku migowym, która nakazuje administracji publicznej zapewnienie tłumaczy, brakuje świadomości społecznej i stosowania tego prawa. Kursy języka migowego dla pracowników urzędów administracji publicznej z pewnością przyczyniły się do podniesienia świadomości i uwrażliwienia na potrzeby osób głuchych, jednak nie zapewniły pełnego porozumienia w komunikacji z osobami niesłyszącymi. Język migowy jest odrębnym językiem, który wymaga długotrwałej nauki i praktyki. Brak odpowiedniego przygotowania tłumaczy oraz brak umiejętności porozumienia się w języku migowym utrudniają osobom głuchym dostęp do usług publicznych.

Niewłaściwe rozumienie głuchoty przez społeczeństwo

Nierozumienie specyfiki głuchoty przez osoby słyszące stanowi kolejne źródło wykluczenia. Często osoby słyszące mylnie zakładają, że osoby głuche jedynie nie słyszą i nie mówią, ale znają język polski w piśmie. Nie zdają sobie sprawy, że nauka języka polskiego dla osób głuchych wymaga specjalnej edukacji. Dla wielu osób głuchych język polski jest językiem obcym- drugim językiem, a ich pierwszym naturalnym językiem jest język migowy. Brak zrozumienia specyfiki głuchoty utrudnia pełne uczestnictwo osób głuchych w życiu społecznym. Osoby głuche często napotykają trudności w komunikacji, zwłaszcza w sytuacjach z dużą ilością dźwięków w tle lub słabym oświetleniem. Istotne jest uwzględnienie tych trudności i dostosowanie środowiska komunikacyjnego.

Niski poziom zgłaszania przypadków wykluczenia

Niski poziom zgłaszania przypadków wykluczeni to jedno z wyzwań w walce z tym problemem. Brak świadomości przysługujących praw, brak umiejętności ich dochodzenia, obawy przed negatywnymi konsekwencjami oraz brak wiary w sens podejmowania wysiłku są głównymi przyczynami zaniedbań. W przypadku osób głuchych, niski poziom zgłaszania wynika również z braku dostępności informacji o prawach i możliwościach zgłaszania skarg. Ważne jest promowanie świadomości praw osób głuchych oraz zachęcanie do aktywnego zgłaszania przypadków wykluczenia społecznego. Integracja społeczna osób głuchych wymaga wspólnych wysiłków i zaangażowania społeczeństwa w likwidację barier komunikacyjnych.

EDUKACJA JĘZYKOWA OSÓB GŁUCHYCH

W roku 2006 powstał raport dotyczący stanu edukacji językowej osób głuchych w Polsce, który został następnie zweryfikowany przez ekspertów z Wydziału Polityki Językowej w Strasburgu. Po przeprowadzonej wizytacji Instytutu Głuchoniemych w Warszawie eksperci wyrazili swoje spostrzeżenia i szczegółowo omówiono kwestie edukacji osób głuchych. 30 czerwca 2022 r. odbyło się w formule hybrydowej kolejne spotkanie członków Komisji Ekspertów ds. Osób Głuchych BRPO. Stacjonarnie, w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich w spotkaniu wzięli udział: Małgorzata Czajkowska-Kisil, Grzegorz Galewski, Barbara Imiołczyk, Monika Wiszyńska-Rakowska, Dariusz Supeł, Aleksandra Wodyk oraz tłumaczka PJM Małgorzata Rolbiecka. Podczas spotkania został zaktualizowany raport: Sytuacja Osób Głuchych w Polsce 2020 .

Sytuacja osób głuchych w Polsce

W raporcie krajowym nie znalazło się odniesienie do Polskiego Języka Migowego (PJM) ani edukacji osób niesłyszących, mimo że w Polsce istnieje około 30 szkół dla niesłyszących, z których każda musi opracować swój własny program nauczania. Pominięcie PJM w raporcie może wynikać z faktu, że osoby głuche nie mają w Polsce ustanowionych żadnych praw językowych. Jest to zgodne z odczuciem nauczycieli z Instytutu Głuchoniemych, którzy uważają, że PJM powinien być uznawany jako język mniejszościowy, podobnie jak język kaszubski. Obecnie Rada Europy rozważa możliwość opracowania nowej konwencji dotyczącej ochrony społeczności posługujących się językami migowymi [Czajkowska-Kisil, Siepkowska, & Sak, 2016].

Instytut Głuchoniemych stosuje dwujęzyczną metodę nauczania, wzorowaną na szwedzkiej metodzie, w której PJM jest nauczany jako pierwszy język, a język polski jako drugi. Obserwowane zajęcia wskazują na rygorystyczne stosowanie tej metody oraz osiągnięcia edukacyjne Instytutu. Jednak uczniowie Instytutu znajdują się w niekorzystnej sytuacji, ponieważ, mimo zdawania egzaminu maturalnego, z różnych powodów zwalniani są z egzaminów sprawdzających niektóre kompetencje [Czajkowska-Kisil, Siepkowska, & Sak, 2016]. Samo opanowanie PJM również nie podlega ocenie. Brakuje również klarownych wyjaśnień dotyczących ustnej części egzaminu.

Brak systemu wsparcia dla rodzin dzieci niepełnosprawnych

W Polsce brakuje również programu rehabilitacyjnego dla rodzin dzieci niepełnosprawnych. Rodzice głuchego dziecka, którzy sami słyszą, potrzebują przede wszystkim wsparcia psychologicznego, aby zaakceptować nową sytuację i poznać różne sposoby radzenia sobie z nią. Istnieje potrzeba zaangażowania psychologa, głuchego terapeuty i pedagoga w proces rehabilitacji rodziny. Obecnie wczesna interwencja skupia się głównie na dziecku, zaniedbując rolę rodziny jako najbliższego środowiska dziecka, które powinno być przygotowane do trudnego procesu rehabilitacji. Tak niestety nie jest.

Nauczanie dwujęzyczne

Coraz więcej osób głuchych kończy studia pedagogiczne, ale nie wszyscy znajdują zatrudnienie w szkołach dla osób głuchych. Brak zapotrzebowania na głuchych nauczycieli wynika z dominacji metody oralnej w szkołach dla głuchych i stosowania systemu językowo-migowego (SJM), preferowanego przez większość słyszących nauczycieli. Obecny program nauczania w szkołach dla osób głuchych nie uwzględnia wymagań dotyczących nauczania w języku migowym, co uniemożliwia dyrektorom szkół wywieranie presji na nauczycielu w celu uzupełnienia kwalifikacji w zakresie PJM. Jedynym miejscem, gdzie język migowy jest wprowadzany, ale nie w sposób rygorystyczny, jest Instytut Głuchoniemych w Warszawie. Aby poprawić sytuację edukacyjną osób głuchych, konieczne jest wprowadzenie obowiązkowej edukacji dwujęzycznej, w której język migowy byłby nauczany jako pierwszy język, a język polski jako drugi.

Polski Język Migowy (PJM) i System Językowo-Migowy (SJM) to dwa różne systemy komunikacji, które mają różne zasady i struktury. Podczas gdy PJM jest naturalnym językiem Głuchych, z własną gramatyką wizualno-przestrzenną, SJM jest systemem sztucznym, który łączy elementy PJM i języka polskiego.

Niestety, jest to często niezrozumiane przez osoby, które nie są obeznane z kulturą Głuchych i ich językiem. To prowadzi do sytuacji, w których osoba głucha jest zmuszona komunikować się za pomocą SJM, mimo że jej naturalnym językiem jest PJM.

Egzaminy maturalne i zawodowe

Problemy związane z edukacją osób głuchych nasilają się na etapie egzaminów i oceniania. Egzamin dojrzałości stanowi warunek konieczny dla kontynuacji nauki na wyższych szczeblach. Dla osób niesłyszących egzamin maturalny jest trudny, zwłaszcza jeśli chodzi o język obcy, gdzie nawet osoba z niedosłuchem i wsparciem słuchawek nie jest w stanie napisać egzaminu na poziomie przeciętnego słyszącego ucznia. Również język polski stanowi dla uczących się głuchych uczniów drugi język, który może być trudny ze względu na analizę literatury staropolskiej i nieuwzględnienie potrzeby wykwalifikowanych nauczycieli języka polskiego dla osób niesłyszących.

Przyczyny niskiego poziomu kształcenia głuchych wynikają z kilku czynników. W pierwszej kolejności należy zauważyć, że szkoły dla niesłyszących nie są odpowiednio przygotowane do kształcenia dwujęzycznego. Istnieje kilka powodów takiego stanu rzeczy. Po pierwsze, kompetencje językowe nauczycieli są niewystarczające. Większość nauczycieli posługuje się Systemem Językowo-Migowym (SJM), który nie jest naturalnym językiem Głuchych. SJM jest odmianą migową języka polskiego, co utrudnia rozwój umiejętności myślenia obrazowego u dzieci i prowadzi do zakłóceń w przekazie informacji. Dzieci głuche posługują się Polskim Językiem Migowym (PJM), który jest odrębnym językiem niezwiązanym z polszczyzną. Z tego powodu dzieci z lepszym zrozumieniem korzystają z PJM, gdyż odbierają świat poprzez wzrok. Dotyczy to zarówno dzieci głuchych, które już wchodzą do szkoły z własnym językiem, jak i dzieci rodziców słyszących, które nie znają PJM. Brak kompetencji językowych nauczycieli PJM prowadzi do braku efektywnej komunikacji między nauczycielami a uczniami oraz do problemów wychowawczych, ponieważ pełny kontakt jest niezbędny do prowadzenia skutecznej edukacji.

Po drugie, metodyka nauczania dzieci głuchych jest niewystarczająca. Brakuje odpowiednich programów nauczania, podręczników PJM dla dzieci uczących się dwujęzycznego kształcenia oraz odpowiednich polskich książek dla starszych dzieci, które odpowiadałyby książkom obcojęzycznym stosowanym w nauczaniu języków obcych. Ponadto brakuje podejścia glottodydaktycznego w nauczaniu języka polskiego jako języka obcego. Metodyka oralistyczna, która koncentruje się na nauczaniu mowy, dominuje w polskiej surdopedagogice, co utrudnia skuteczne nauczanie dzieci głuchych. Nauczyciele często korzystają z podręczników przeznaczonych dla dzieci niepełnosprawnych intelektualnie, co nie jest

odpowiednie w przypadku dwujęzycznego kształcenia głuchych. Brakuje również konkretnych wymagań dotyczących kwalifikacji nauczycieli, którzy chcieliby pracować z metodą dwujęzyczną w szkołach dla dzieci głuchych.

Kolejnym czynnikiem jest brak odpowiedniej wczesnej interwencji. Obecnie wczesna interwencja i rehabilitacja według polskiej surdopedagogiki skupiają się głównie na usprawnianiu mowy, co prowadzi do ograniczenia rozwoju językowego w języku migowym dostępnym dla dzieci głuchych. Dzieci rozpoczynające edukację często nie posługują się żadnym językiem i mają ograniczone umiejętności komunikacyjne. Dotyczy to zwłaszcza dzieci rodziców słyszących, które odstają pod względem rozwoju językowego i intelektualnego od dzieci głuchych dynastycznie. Natomiast dzieci głuche z rodzicami głuchymi są w stanie realizować dwujęzyczny program nauczania równoległe z rówieśnikami słyszącymi.

W celu poprawy sytuacji edukacyjnej głuchych rekomenduje się wprowadzenie edukacji włączającej i integracyjnej. Obecny system nauczania włączającego i integracyjnego wobec dzieci głuchych i niedosłyszących nie jest skuteczny i może prowadzić do izolacji społecznej tych dzieci z powodu problemów komunikacyjnych. Wprowadzenie metody dwujęzycznej w szkołach specjalnych jest rozwiązaniem, które może zwiększyć efektywność nauczania, umożliwić pełny rozwój społeczny i językowy oraz zniwelować zaburzenia tożsamości u dzieci głuchych. Wymaga to jednak opracowania nowych programów nauczania i przeszkolenia kadry pedagogicznej.

Ważne jest również zwiększenie świadomości rodziców dzieci głuchych na temat różnych możliwości kształcenia i korzyści wynikających z innych, niestandardowych rozwiązań. Rekomenduje się tworzenie zespołów doradczych dla rodziców dzieci głuchych, w których będą pracować głusi terapeuci. Konieczne jest również wsparcie rodziny dziecka głuchego poprzez systemowy program, który umożliwi rozwój i samodzielność dziecka

GŁUSI I NIEDOSŁYSZĄCY NA UCZELNI WYŻSZEJ

Niewiele osób z wadami słuchu podejmuje próbę studiowania na uczelniach wyższych. Istnieje wiele czynników, które przyczyniają się do tego zjawiska, w tym niewystarczająca wiedza po ukończeniu szkoły dla osób głuchych, brak pewności siebie i wiary w możliwość radzenia sobie na studiach, brak wsparcia ze strony kolegów, słaba promocja uczelni oraz niski poziom nauczania w szkołach średnich. Warto również zwrócić uwagę na stereotypowe wyobrażenie osób słyszących na temat osób głuchych.

Podstawy prawne

- Ustawa z dnia z dnia 27 lipca 2005 r. prawo o szkolnictwie wyższym, Dz. U. z 2005 r. Nr 164, poz. 1365, która mówi, że:

Art. 13. 1. Podstawowymi zadaniami uczelni, z zastrzeżeniem ust. 2 i 3, są: (...) stwarzanie osobom niepełnosprawnym warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia i w badaniach naukowych

- Zgodnie z Konwencją ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, państwa zobowiązane są do zapewnienia nieograniczonego i niedyskryminacyjnego dostępu do szkolnictwa wyższego dla osób z niepełnosprawnościami. To oznacza, że studenci i doktoranci z trudnościami ze słuchem mają prawo do pełnej integracji z życiem akademickim, nauką i informacją na równych warunkach z osobami słyszącymi

Bariera językowa i komunikacyjna

Dla większości osób głuchych język polski jest drugim, obcym językiem, co powoduje trudności w zrozumieniu treści w tym języku. Brak znajomości języka polskiego utrudnia uczestnictwo w procesie nauczania na uczelniach wyższych, zwłaszcza w przypadku referatów, prezentacji, sprawozdań i projektów. Aby zlikwidować tę barierę, należałoby wprowadzić do szkół wyższych edukację w języku migowym, który jest językiem naturalnym dla osób głuchych, oraz nauczanie języka polskiego jako języka obcego. Wymaga to wprowadzenia metody dwujęzycznej oraz dodatkowych przedmiotów, takich jak Polski Język Migowy, Historia

Głuchych czy Kultura Głuchych, które wzmocnią poczucie tożsamości i przygotują głuchych studentów do życia w świecie słyszących [Butkiewicz & Czajkowska-Kisil, 2016].

Nauczanie języka obcego

Niski poziom znajomości języka angielskiego przez głuchych studentów na początku studiów stanowi kolejną barierę. Często nauczanie języka angielskiego w szkołach integracyjnych i specjalnych ogranicza się do poziomu podstawowego. Studenci muszą pokonać liczne braki i kontynuować naukę na poziomie narzuconym przez Ustawę o szkolnictwie wyższym, co wymaga organizowania dodatkowych zajęć wyrównawczych dla osób niesłyszących [Butkiewicz & Czajkowska-Kisil, 2016]. Uczelnie wyższe powinny zapewnić odpowiednie wsparcie w zakresie nauki języka obcego, tak aby głusi studenci mieli równy dostęp do informacji i możliwość komunikacji na uczelni.

Rola tłumaczy języka migowego

Tłumacze języka migowego pełnią kluczową rolę w zapewnieniu pełnego uczestnictwa głuchych studentów w procesie nauczania na uczelniach wyższych. Jednak istnieje ograniczona liczba wykwalifikowanych tłumaczy akademickich, którzy posiadają odpowiednie kwalifikacje i wiedzę specjalistyczną. Wprowadzenie specjalizacji dla tłumaczy akademickich oraz możliwość tłumaczenia w zespole może pomóc w rozwiązaniu wykluczenia osób niesłyszących.

Sytuacja osób głuchych i niedosłyszących na uczelniach wyższych jest wynikiem różnych czynników, takich jak bariera językowa i komunikacyjna, niski poziom nauki języka obcego oraz ograniczona dostępność wykwalifikowanych tłumaczy języka migowego. Aby poprawić tę sytuację, konieczne jest wprowadzenie edukacji dwujęzycznej, umożliwienie nauki języka polskiego jako języka obcego i zapewnienie odpowiedniego wsparcia tłumaczy akademickich. Ważne jest również zwiększenie świadomości społecznej i integracja słyszących i niesłyszących studentów na uczelniach.

Należy podkreślić, że w Polsce brakuje programów profesjonalnych szkoleń dla tłumaczy języka migowego. Jedyne dostępne szkolenia to kurs półtoraroczny oferowany na Studiach Podyplomowych "Polski Język Migowy" na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, który rozpoczął swoją działalność w 2008 roku. Brakuje również programów rozwoju kwalifikacji tłumaczy oraz instytucji odpowiedzialnej za kontrolę i ocenę jakości usług

tłumaczeniowych. Brakuje naukowych i zawodowych źródeł informacji dotyczących tłumaczenia języka migowego, a tłumacze nie współpracują z instytucjami naukowymi i administracyjnymi. Nie istnieje także oficjalny kodeks etyki zawodowej dla tłumaczy języka migowego.

Według Czajkowskiej-Kisil, Siepkowskiej i Saka (2014) obecny status tłumacza języka migowego to rola opiekuna osoby niepełnosprawnej. Tłumacz nie tylko wspiera osobę głuchą w komunikacji, ale również podejmuje decyzje w jej imieniu. Tłumacz pełni rolę pośrednika między światem ciszy a światem dźwięku, co daje mu absolutną władzę. Ważne jest zauważenie, że ta rola znacząco różni się od roli tłumacza języków mówionych. Tłumacz języka migowego powinien być jedynie tłumaczem.

TRZY GRUPY TŁUMACZY JĘZYKA MIGOWEGO:

CODA (ang. Child of Deaf Adults) - osoby będące dziećmi głuchych rodziców, rodzimi użytkownicy polskiego języka migowego, często dwujęzyczne i dwukulturowe, mające doświadczenie w tłumaczeniu, ale często nieposiadające certyfikatów tłumacza.

Tłumacze SJM - tłumacze, którzy ukończyli kursy i posiadają certyfikaty tłumacza wydawane przez Polskie Stowarzyszenie Tłumaczy Języka Migowego (PZG), ale czasami mają trudności w porozumiewaniu się z osobami głuchymi.

Tłumacze PJM - niewielka grupa osób w całej Polsce, głównie nauczycieli i regularnie szkolonych przez Stowarzyszenie Tłumaczy Języka Migowego.

Jak wskazuje *Raport zespołu ds. g/Głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich z 2014* większość tłumaczy nie ma wykształcenia w dziedzinie translatoryki i nie zdaje sobie sprawy z potrzeby posiadania takiego wykształcenia. Uważają, że znajomość języka jest wystarczająca do tłumaczenia. Brakuje im również technicznego przygotowania do pracy, co skutkuje często dokonywaniem transliteracji, czyli dosłownego tłumaczenia słowo po słowie, zamiast wykonania rzeczywistej interpretacji. W większości przypadków tłumacze nie znają norm etycznych i standardów tłumaczenia obowiązujących w innych krajach. Często funkcjonują oni jako paternalistyczni pomocnicy osób głuchych, a nie jako specjaliści w dziedzinie translatoryki. Tłumaczenie jest dla nich zazwyczaj dodatkowym zajęciem, dlatego nie mają

motywacji do rozwoju, treningu i podnoszenia kwalifikacji. Niewielu tłumaczy języka migowego zna języki obce, co uniemożliwia im korzystanie z materiałów i informacji zawodowych dostępnych w innych językach.

Tłumacze posługujący się polskim językiem migowym nie zdają sobie sprawy, że w rzeczywistości posługują się językiem polskim, co ma istotne konsekwencje dla tłumaczenia. Nie potrafią pracować w parach jako zespołowi tłumacze, ani nie zdają sobie sprawy z możliwości współpracy z głuchymi tłumaczami. Ponadto, liczba tłumaczy języka migowego jest zbyt mała, aby umożliwić wybór tłumaczy o lepszych kwalifikacjach. Brak odpowiedniego wsparcia sprawia, że tłumacze nie mają motywacji do samodoskonalenia [Czajkowska-Kisil, Siepkowska, & Sak, 2014].

Status prawny tłumaczy języka migowego obejmuje:

- Brak kontroli jakości usług tłumaczeniowych, gdzie certyfikaty PZG dotyczą głównie tłumaczy posługujących się polskim językiem migowym.
- Brak oficjalnej etyki i standardów zawodowych dla tłumaczy języka migowego.
- Brak programów podnoszenia kwalifikacji tłumaczy.
- Brak specjalizacji tłumaczy (np. tłumacz konferencyjny vs. tłumacz-asystent).
- Brak świadomości dotyczącej tłumaczenia zarówno wśród tłumaczy języka migowego, jak i klientów głuchych i słyszących.
- Brak zinstytucjonalizowanego zawodu tłumacza języka migowego, gdzie dla wielu tłumaczenie jest dodatkowym zajęciem.
- Brak tłumaczy biegle posługujących się polskim językiem migowym.

KOMUNIKACJA W PRZESTRZENI PUBLICZNEJ

Komunikacja w przestrzeni publicznej odgrywa kluczową rolę w życiu osób głuchych, umożliwiając im pełne uczestnictwo w społeczeństwie. Jednak istnieją liczne bariery, które utrudniają dostęp do informacji i komunikację. Bariery te są często niezauważane przez słyszących, ale mają poważne konsekwencje dla osób z uszkodzonym słuchem. Epidemia koronawirusa jeszcze bardziej pogorszyła sytuację osób głuchych, które nie otrzymywały równego dostępu do informacji o sytuacji epidemicznej i działaniach podejmowanych przez władze publiczne.

Niemniej jednak, istnieją pozytywne zmiany wynikające z ustawy o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, która zobowiązuje instytucje publiczne do eliminowania barier informacyjno-komunikacyjnych. Minimalne wymagania dotyczące dostępności dla osób głuchych obejmują obsługę z wykorzystaniem różnych środków komunikacji, takich jak poczta elektroniczna, wiadomości tekstowe, komunikatory internetowe, systemy wspomagające słyszenie oraz dostępność informacji na stronach internetowych w postaci tekstów czy nagrań w języku migowym. Każda osoba głucha ma prawo zgłosić brak dostępności i wnioskować o zapewnienie odpowiednich środków komunikacji. Niewykonanie tych wymagań może skutkować skargą do prezesa PFRON.

Jednakże, aby realnie poprawić sytuację komunikacyjną osób głuchych, konieczne jest podjęcie dalszych działań. Niezbędne jest prowadzenie szerokiej akcji informacyjnej dotyczącej potrzeb i praw osób głuchych, w tym informowanie o języku migowym i kulturze głuchych. Pracownicy instytucji publicznych powinni być odpowiednio przeszkoleni w zakresie obsługi klientów głuchych, a nowo zatrudniane osoby w sektorze publicznym powinny być obowiązkowo przeszkolone z praw i potrzeb osób głuchych.

Ważne jest również uznanie polskiego języka migowego za język mniejszościowy Głuchych w Polsce. Badania prowadzone przez Pracownię Lingwistyki Migowej na Uniwersytecie Warszawskim dostarczają podstaw do tego twierdzenia. Przyjęcie tego języka jako języka mniejszościowego umożliwiłoby podjęcie kroków prawnych w celu jego wprowadzenia do szkół dla niesłyszących i równorzędne traktowanie z innymi językami mniejszościowymi.

Konieczne jest także stosowanie standardów tłumaczenia w języku migowym, tak aby osoby posługujące się tym językiem miały dostęp do pełnej informacji.

Dodatkowo, należy zapewnić dostęp do tłumaczy języka migowego we wszystkich instytucjach publicznych, zgodnie z przepisami ustawy o języku migowym. Osoby głuche powinny mieć możliwość zgłaszania potrzeby skorzystania z tłumacza również w języku migowym, a nie tylko w języku polskim. Stosowanie przepisów ustawy o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, zwłaszcza w instytucjach ochrony zdrowia, powinno być zdecydowanie przyspieszone.

Ważnym aspektem jest również uwzględnienie głuchych osób w procesie konsultacji dotyczących strategii, programów i projektów usług publicznych. Osoby słyszące często nie zdają sobie sprawy z konkretnych potrzeb osób głuchych i mogą tworzyć kolejne bariery z powodu braku wiedzy. Konieczne jest przetłumaczenie konsultowanych dokumentów na język migowy, aby umożliwić pełne uczestnictwo osób głuchych.

Wprowadzenie tych zmian wymaga zaangażowania instytucji publicznych, szkoleń pracowników i powszechnej akcji informacyjnej w społeczeństwie. Aby zapewnić pełną komunikację i dostęp do informacji dla osób głuchych w przestrzeni publicznej, konieczne jest likwidowanie barier komunikacyjnych, stosowanie obowiązującego prawa oraz powszechne stosowanie standardów tłumaczenia w języku migowym.

DOSTĘPNOŚĆ

Dostępność oznacza możliwość skorzystania z danego systemu lub usługi. Jest to także termin używany do opisu stopnia, w jakim dany system może być używany przez jak największą grupę osób, włączając w to osoby głuche i niedosłyszące. Według Komisji Europejskiej, dostępność oznacza, że osoby niepełnosprawne mają równe prawa do dostępu do środowiska fizycznego, transportu, technologii, systemów informacyjno-komunikacyjnych oraz innych dóbr, obiektów i usług.

W Polsce głównie organizacje pozarządowe podejmują działania mające na celu zapewnienie dostępności w różnych obszarach życia dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. W niniejszym rozdziale przedstawione zostaną najważniejsze problemy związane z dostępnością osób głuchych i niedosłyszących.

Zakres dostępności

Aby zapewnić dostępność, konieczne jest określenie wymagań, jakie muszą spełnić różne systemy i usługi. Projektowanie rozwiązań dostępnych dla osób głuchych i niedosłyszących wymaga uwzględnienia zróżnicowania tego środowiska, takiego jak stopień utraty słuchu, rozumienie mowy, znajomość języka polskiego i ogólne preferencje. Istnieje wiele standardów i wytycznych dotyczących dostępności, takich jak WCAG (Web Content Accessibility Guidelines) opracowane przez Konsorcjum W3C, które określają wymagania dotyczące dostępności stron internetowych [Kowalski, Sacha, & Szczygielska, 2016].

W Polsce istnieją również przepisy prawne dotyczące dostępności, które mają na celu zapewnienie równego dostępu do różnych sfer życia społecznego, zawodowego i gospodarczego dla osób niepełnosprawnych. Konstytucja RP, Karta Osób Niepełnosprawnych, ustawa o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne oraz rozporządzenie Rady Ministrów regulują kwestie związane z dostępnością. Ponadto, Polska ratyfikowała Konwencję ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, która stanowi ważny instrument prawny w zakresie ochrony praw osób niepełnosprawnych i promowania ich równych szans [Kowalski, Sacha, & Szczygielska, 2016].

Techniki dostępności dla osób głuchych i niedosłyszących

W celu zapewnienia dostępności treści audiowizualnych dla osób głuchych i niedosłyszących, stosuje się różne techniki. Jedną z najpopularniejszych technik jest stosowanie napisów dla niesłyszących. **Napisy dla niesłyszących** są tekstowym odzwierciedleniem ścieżki dźwiękowej i umożliwiają osobom niesłyszącym czytanie dialogów i innych istotnych informacji dźwiękowych. Napisy mogą być zamknięte, czyli mogą być włączane i wyłączane przez użytkownika, lub otwarte, czyli są widoczne dla wszystkich.

Inną techniką stosowaną przy udostępnianiu treści audiowizualnych dla osób głuchych i niedosłyszących jest **tłumaczenie na Polski Język Migowy (PJM)**. PJM jest naturalnym językiem używanym przez społeczność osób głuchych w Polsce. Tłumaczenie na PJM polega na przekładzie treści mówionych na język migowy, co umożliwia osobom głuchym pełne zrozumienie przekazu.

Jednak mimo istnienia standardów i przepisów prawnych dotyczących dostępności, wciąż istnieją wyzwania związane z jej wdrażaniem. Jednym z głównych wyzwań jest dostosowanie istniejących infrastruktur i systemów do potrzeb osób głuchych i niedosłyszących. Konieczne jest również zwiększenie świadomości społecznej na temat dostępności oraz edukacja w zakresie technik dostępności dla osób tworzących treści audiowizualne. Dodatkowo, aby przeciwdziałać wykluczeniu należy wspierać badania i rozwój technologii, które mogą poprawić dostępność treści dla osób głuchych i niedosłyszących.

W Polsce, dostępność telefonii dla osób głuchych i słabosłyszących oraz systemów powiadamiania ratunkowego jest nadal niezadowalająca. Osoby o ograniczonym dostępie do telefonii, takie jak osoby słabosłyszące, głuche, kulturowo głuche, głuchoniewidome, osoby z uszkodzonym aparatem mowy oraz późno ogłuchłe, napotykają wiele trudności w komunikacji i korzystaniu z telefonów.

W przeszłości, tekstofony były popularnym środkiem komunikacji dla osób głuchych. Jednak wraz z postępem technologicznym i przejściem na technologię cyfrową, tekstofony przestały spełniać obowiązujące standardy i zostały wycofane z użycia. Obecnie, telefon komórkowy stał się głównym narzędziem komunikacji dla osób głuchych i słabosłyszących. Dzięki możliwości wysyłania krótkich wiadomości tekstowych (SMS), osoby te mogą komunikować się w języku polskim z innymi posiadaczami telefonów komórkowych. Osoby posługujące się językiem

migowym często korzystają z wideokonferencji, które umożliwiają komunikację w czasie rzeczywistym [Kowalski, Sacha, & Szczygielska, 2016]. Pojawienie się smartfonów i rozwoju Internetu, WiFi oraz aplikacji komunikacyjnych dodatkowo ułatwiło komunikację dla osób głuchych i słabosłyszących.

Niemniej jednak, dostępność telefonii dla osób głuchych i słabosłyszących nadal jest ograniczona. Istnieje kilka czynników, które utrudniają pełną komunikację przez telefon:

➤ **Brak powszechnego dostępu do usług pośredniczących**

Usługi pośredniczące, takie jak wideokonferencje czy tłumacze języka migowego, są dostępne w niektórych urzędach i instytucjach, ale nie są powszechnie udostępniane przez operatorów telekomunikacyjnych. Brak tych usług utrudnia pełną komunikację dla osób głuchych i słabosłyszących.

➤ **Brak odpowiednich aparatów telefonicznych**

Wiele osób słabosłyszących korzysta z aparatów słuchowych, które mogą być kompatybilne z pewnymi modelami telefonów komórkowych. Jednak dostępność tych aparatów w Polsce jest ograniczona, a operatorzy telekomunikacyjni nie oferują specjalnych aparatów telefonicznych dedykowanych osobom głuchym i słabosłyszącym.

➤ **Brak spójnego systemu powiadamiania ratunkowego**

Obecnie w Polsce nie istnieje spójny system powiadamiania ratunkowego dla osób niesłyszących. Istnieją różne numery SMS alarmowe w różnych miastach, co utrudnia szybkie zgłaszanie sytuacji alarmowych. Brak dostępnego systemu powiadamiania ratunkowego powoduje, że osoby głuche są często zależne od pomocy osób słyszących w przypadku sytuacji awaryjnych.

Dostępność telefonii dla osób głuchych i słabosłyszących oraz systemów powiadamiania ratunkowego jest istotnym obszarem, który wymaga uwagi i działań mających na celu zapewnienie równego dostępu do komunikacji i bezpieczeństwa dla wszystkich osób, niezależnie od ich zdolności słuchowych

NOWE ROZWIĄZANIA DLA OSÓB GŁUCHYCH I NIEDOSŁYSZĄCYCH NA RYNKU PRACY

W Polsce osoby głuche i niedosłyszające napotykają wiele trudności w znalezieniu pracy. Brak standardów orzekania w sprawach niepełnosprawności oraz problematyczne nazewnictwo stosowane w orzecznictwie stanowią przyczynę tej trudnej sytuacji. Sytuację tę dostrzegło Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, które z jednej strony odpiesza zarzuty, ale jednocześnie przyznaje, że prace nad wprowadzeniem nowego systemu orzecznictwa o niepełnosprawności są w toku. Nowe rozwiązania mają również objąć wprowadzenie nowego nazewnictwa. Obecnie w Polsce nie istnieje wykaz zawodów, do których dostęp dla osób głuchych i niedosłyszających byłby ograniczony, co stwarza dodatkowe utrudnienia w ich poszukiwaniu zatrudnienia. **Szacuje się, że aż 80% osób głuchych i niedosłyszających w Polsce jest bez pracy.**

Problemy ze znalezieniem pracy dla osób głuchych i niedosłyszających mają swoje źródło głównie w utartych stereotypach oraz w skomplikowanym orzecznictwie. Posłowie zauważają, że brak standardów orzekania w sprawach niepełnosprawności prowadzi do subiektywnych, zbyt restrykcyjnych lub zbyt liberalnych decyzji. Dotyczy to nie tylko kandydatów na kierowców, ale również wielu innych profesji. Dodatkowo, skomplikowane orzecznictwo dotyczące różnych rodzajów niepełnosprawności oraz orzecznictwo w sprawie zdolności do pracy przyczyniają się do nieadekwatnych decyzji, wynikających z myślenia stereotypowego i braku wiedzy o możliwościach dostosowania miejsca pracy do potrzeb osób z niepełnosprawnością słuchu [Dunaj, 2023].

Niezwykle istotnym czynnikiem negatywnie wpływającym na orzecznictwo jest również charakter nazewnictwa wykorzystywanego w orzecznictwie o niepełnosprawności. Obecne nazewnictwo skupia się na wskazywaniu "niedoborów" i ograniczeń, zamiast podkreślać możliwości i potrzeby kompensacji. W konsekwencji, wiele zawodów w Polsce jest niedostępnych dla osób głuchych i niedosłyszających, mimo że w innych krajach osoby te odnoszą sukcesy w tych dziedzinach.

Niewątpliwie problem zatrudnienia osób głuchych i niedosłyszających, podobnie jak innych osób niepełnosprawnych, wynika z braku standardów w zakresie orzekania o

niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności. Pracodawcy są zainteresowani zatrudnianiem tych osób, jednak często obawiają się ryzyka związanego z wypadkowością i potrzebą większej uwagi i troski. Istnieją jednak obszary, takie jak prace biurowe, w których osoby głuche i niedosłyszące mogą pracować bez problemu, szczególnie jeśli miejsce pracy jest odpowiednio dostosowane. Właśnie dlatego konieczne są systemowe rozwiązania, które poprawią sytuację osób niepełnosprawnych na rynku pracy i zwalczą stereotypy.

W Europie brakuje jednolitego ustawodawstwa dotyczącego sytuacji osób głuchych na rynku pracy oraz wykazu zawodów o ograniczonym dostępie dla nich. Niemniej jednak, w innych krajach Unii Europejskiej osoby głuche mają lepszą sytuację na rynku pracy niż w Polsce. W Polsce istnieje wiele zawodów, które są nieosiągalne dla osób głuchych, chociaż w innych krajach wykonują je bez problemu.

Ważną rolę we wspieraniu aktywizacji zawodowej osób głuchych odgrywają organizacje pozarządowe. Wiele instytucji publicznych nie spełnia oczekiwań w zakresie wspierania aktywności zawodowej tej grupy społecznej, dlatego organizacje pozarządowe często pełnią rolę partnerów w realizacji zobowiązań instytucji rządowych. Nadal jednak wielu lekarzy wydaje orzeczenia, które ograniczają możliwość wykonywania pracy przez osoby głuche lub zabraniają zatrudnienia na niektórych stanowiskach, mimo że nie jest to uzasadnione.

Aby doszło do poprawy sytuacji osób głuchych i niedosłyszących na rynku pracy, konieczne są zmiany legislacyjne, wprowadzenie standardów orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności oraz nowego nazewnictwa

WNIOSKI

Niniejszy raport stanowi szczegółową analizę sytuacji osób niesłyszących w Polsce. Przedstawione dane i informacje ukazują wyzwania, z jakimi borykają się osoby niesłyszące w zakresie zatrudnienia oraz ograniczenia społeczne, edukacyjne i systemowe, które przyczyniają się do niskiego udziału tych osób w życiu publicznym.

Raport ukazuje alarmujące wyzwania związane z wykluczeniem społecznym, edukacyjnym i zawodowym osób głuchych i niesłyszących. Ograniczenia systemowe, brak dostosowania miejsc pracy, stereotypy społeczne oraz brak odpowiedniego wsparcia i rehabilitacji są głównymi czynnikami przyczyniającymi się do niskiego udziału tych osób w społeczeństwie. Aby skutecznie przeciwdziałać temu wykluczeniu, konieczne jest podjęcie szeroko zakrojonych działań na różnych płaszczyznach. Wymaga to współpracy między sektorem publicznym, prywatnym i organizacjami społecznymi, aby zapewnić dostęp do edukacji, odpowiedniego wsparcia i dostosowanych miejsc pracy. Również społeczność jako całość musi zwiększyć swoją świadomość, zrozumienie i akceptację dla osób głuchych i niesłyszących. Ważne jest, aby dążyć do równego dostępu do edukacji, eliminacji barier komunikacyjnych i wyposażenia osób głuchych i niesłyszących w umiejętności i narzędzia niezbędne do pełnego uczestnictwa w społeczeństwie. Istotne jest również promowanie pozytywnych wzorców, rozwijanie odpowiednich programów wsparcia i budowanie inkludującego środowiska pracy.

Raport ten został opracowany z myślą o szerokim gronie odbiorców, w tym decydentach politycznych, organizacjach społecznych, pracodawcach, pracownikach sektora publicznego i prywatnego oraz wszystkich zainteresowanych tematyką osób niesłyszących na rynku pracy w Polsce. Dostarcza on istotnych informacji, analizy i rekomendacji, które mogą być wykorzystane jako podstawa do podejmowania działań na rzecz poprawy sytuacji tych osób.

BIBLIOGRAFIA

Baker, C. (2015). A History of the Education of the Deaf in England. London: Routledge.

Bartnikowska Urszula Sytuacja społeczna i rodzinna słyszących dzieci niesłyszących rodziców, Wyd. Akapit-Press 2010, ISBN 978-83-89163-74-5.

Boszormenyi-Nagy I., (1973), Invisible loyalties: reciprocity in intergenerational Family Therapy. New York: Harper@Row. za: Preston Paul Mother Father Deaf: Living Between Sound and Silence, Harvard University Press 1998, ISBN 0674587480.

Butkiewicz, A., & Czajkowska-Kisil, M., 2016. 'II. Głusi i nie(do)słyszający na uczelni wyższej'. W: Świdziński, M., & Butkiewicz, A. (red.) Sytuacja osób głuchych w Polsce: Raport zespołu ds. g/Głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich. Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.

Dunaj, M. (2023). "Osoby głuche na rynku pracy."

Główny Urząd Statystyczny (2012). "Osoby niepełnosprawne na rynku pracy w 2011 r." Warszawa.

Kowalski, P., Sacha, A., & Szczygielska, M., 2016. 'III. Dostępność'. W: Świdziński, M., & Butkiewicz, A. (red.) Sytuacja osób głuchych w Polsce: Raport zespołu ds. g/Głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich. Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.

Król, M., Przybyłka, A. (2000). "Rynek pracy osób niepełnosprawnych." Polityka Społeczna, nr 2/2000, s. 10.

Kulesza, E. (1998). "O polityce społecznej państwa wobec osób niepełnosprawnych." Polityka Społeczna, nr 10/1998, s. 15.

Ladd, P. (2003). Understanding Deaf Culture: In Search of Deafhood. Clevedon: Multilingual Matters.

Lane, H. (1997). The Mask of Benevolence: Disabling the Deaf Community. New York: Vintage Books.

Miles, M. (2000). Signing the Body Poetic: Essays on American Sign Language Literature. Berkeley: University of California Press.

Padden, C., Humphries, T. (2005). *Inside Deaf Culture*. Cambridge: Harvard University Press. Sacks, O. (1989). *Seeing Voices: A Journey into the World of the Deaf*. New York: Vintage Books.

Świdziński, M., & Butkiewicz, A. (Eds.). (2016). *Sytuacja osób głuchych w Polsce: Raport zespołu ds. g/Głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*. Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich.

Szczepankowski Bogdan *Niesłyszący, głusi, głuchoniemi wyrównywanie szans*, WSIP 1999 ISBN 83-02-07396.2.

Van Cleve, J., Crouch, B. (1989). *A Place of Their Own: Creating the Deaf Community in America*. Washington, D.C.: Gallaudet University Press.

